

Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Luleå, den 16 och 17 november 2022

Inspektionen i korthet: Anstalten Luleå är Sveriges enda ungdomsanstalt. Vid en inspektion som ägde rum inom temat frihetsberövade barn och unga framkom bl.a. att de intagna hade kännedom om sina rättigheter och skyldigheter samt om sin verkställighetsplan. JO anser att det är mycket positivt eftersom sådan kännedom också är en förutsättning för att den unge ska kunna vara delaktig i sin verkställighet.

Alla intagna hade sysselsättning i form av studier eller arbete och flertalet deltog i behandlingsprogram. I protokollet uttalar JO att hennes intryck är att anstaltens verksamhet med kontaktskapande, studier och annan sysselsättning samt behandlingsprogram är ändamålsenlig samt att verksamheten med unga intagna fungerar väl.

Protokollet innehåller även uttalanden om andra frågor, såsom de intagnas trygghet och säkerhet samt besöksverksamheten.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av JO Katarina Pålsson genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén den 16 och 17 november 2022 en oanmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Luleå. Vid inspektionen deltog även biträdande enhetschefen Helena Levin, föredragandena Mattias Karlsson och Clara Ljunggren samt JO:s expert i psykologi Knut Sturidsson.

Parallellt med inspektionen av anstalten genomfördes en inspektion av häktet som är samlokaliserat med anstalten (dnr O 20-2022). Inspektionerna inleddes med att kriminalvårdsinspektören AA och vakthavande befälet BB kortfattat presenterade verksamheterna samt förevisade lokalerna för JO:s medarbetare. Därefter hölls ett inledande möte med företrädare för anstalten och häktet. Från Kriminalvården deltog kriminalvårdschefen CC, kriminalvårdsinspektören AA, vakthavande befälet BB och tf. säkerhetshandläggaren DD. JO:s medarbetare gjorde en översiktlig granskning av bl.a. anstaltens verkställighetsplaner, incidentrapporter och vidare av det informationsmaterial som lämnas till de intagna. Det hölls samtal med nio intagna och fyra anställda. Delar av anstaltens lokaler fotograferades.

Inspektionerna avslutades med en genomgång där företrädare för anstalten och häktet fick möjlighet att kommentera vissa av de iakttagelser som JO:s medarbetare gjort vid inspektionerna. Samtliga som deltog vid det inledande mötet deltog, förutom BB. Därutöver deltog också kriminalvårdsinspektörerna EE och FF.

Inspektionens syfte

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat-verksamheten hade under 2022 en tematisk inriktning mot barn och unga personer under 21 år som är frihetsberövade. Inom ramen för temat ligger ett särskilt fokus på barns och ungas delaktighet under frihetsberövandet.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Anstalten inspekterades senast av JO den 29 och 30 november 2011 (se JO:s inspektionsprotokoll i dnr 6014-2011).

Uttalanden av JO Katarina Pålsson med anledning av inspektionen

I anslutning till protokollet finns uttalanden av JO Katarina Pålsson.

Iakttagelser vid inspektionen

Vid inspektionen gjorde JO:s medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

Organisation och uppdrag

Anstalten Luleå tillhör Kriminalvårdens region Nord, verksamhetsområde Luleå. Det finns nio ordinarie platser och tre beredskapsplatser, som utgörs av dubbelbeläggningsplatser, i säkerhetsklass 2. Anstalten är Sveriges minsta och är sedan 2002 en ungdomsanstalt. Vid JO:s inspektion fanns tolv unga intagna i anstalten. Med ung inom Kriminalvården avses en intagen som har skrivits in i Kriminalvården innan han eller hon fyllt 21 år och ännu inte fyllt 24 år.

Vid det inledande mötet beskrev anstaltsledningen hur anstalten byggs ut genom nya modulhus. När det är färdigt kommer anstaltens platser utökas till 52 ordinarie anstaltsplatser med möjlighet till ytterligare 10 platser genom dubbelbeläggning. Samtliga platser kommer att vara normalplatser, uppdraget som ungdomsanstalt tas bort. Motsvarande förändring, från ungdomsanstalt med färre platser till en anstalt med fler normalplatser, har genomförts i anstalten Haparanda under hösten 2022. Detta kommer att innebära att det inte

finns några ungdomsanstalter kvar. Orsaken är att Kriminalvården behöver utöka antalet platser i anstalt.

Den fysiska miljön och placeringen av intagna

Anstalten Luleå är samlokaliserad med häktet. Anstalten har en avdelning som är belägen i en korridor på översta våningen i en byggnad som i övrigt innehåller häktets lokaler. I vardera änden av korridoren finns ett gemensamhetsutrymme. En cell som ligger närmast trapphuset har gjorts om till personalrum. Cellerna är normalutrustade med toalett och enligt uppgift från personal är golvytan uppmätt till 8,8 kvm exklusive toaletterum. De tre celler som är dubbelbelagda är utrustade med våningssäng och två tv-apparater.

På bottenplan i samma byggnad som anstalten ligger i finns två observationsceller som används av både anstalten och häktet. Verksamheterna delar också på två besöksrum. På grund av den höga beläggningen i häktet hade i vart fall ett besöksrum vid ett flertal tillfällen under hösten varit belagt med en häktad person. Vid tidpunkten för inspektionen var båda besöksrummen belagda sedan två veckor tillbaka.

I en byggnad som kallas verksamhetshuset finns anstaltens lokaler för sysselsättning med bl.a. ett lärcentrum, en stor verkstad för praktisk utbildningsverksamhet inom bygg och lokaler för enskilda studier och samtal. I anslutning till verksamhetshuset finns en rastgård för utevistelse. Anstalten och häktet delar på en bollhall och ett gym.

Utomhusmiljön präglas av att Kriminalvården bygger modulhus på området. När det är färdigt kommer samtliga platser i anstalten vara placerade i modulhusen och nuvarande anstaltslokaler kommer att tas över av häktet. Arbetet beräknas vara avslutat våren 2023.

Intagna förde fram i samtal med JO:s medarbetare att det fungerar ganska bra att dela cell. En intagen som delat cell i tre månader uppgav att personalen hade frågat hur det fungerade att bo tillsammans. Flera intagna berättade också att personalen lyssnar på deras önskemål och försöker tillgodose dem om det är möjligt. En intagen gav som exempel att han hade sagt att han inte ville dela cell med en intagen som han inte kände och att han då i stället fått göra det med en som han var bekant med sedan tidigare.

I samtal med personal framkom att det fungerar ganska bra att några celler är dubbelbelagda och att de och de intagna försöker göra det bästa av situationen. Det finns ingen formell uppföljning av dubbelbeläggningar men personalen uppgav att de löpande frågar de intagna hur det fungerar att bo tillsammans. De lyfte också fram kontaktpersonen som en som ska prata med den intagne. En i personalen framförde också att det är viktigt att vara närvarande och uppmärksamma hur de intagna umgås utanför cellen och om de kommer överens. När en cell blir ledig är det ofta den som har delat cell längst som blir erbjuden egen cell men ibland vill den som får erbjudandet fortsätta dela. Det

kan också vara nödvändigt att sära på två intagna som delar cell om de har dåligt inflytande på varandra.

Bemanning och personalens bemötande

I samtal med anstaltens ledning och personal framkom en samstämmig bild av att anstalten under lång tid har haft en stabil personalgrupp och att ett flertal har arbetat länge i anstalten. På grund av utbyggnaden av anstalten och den stora ökningen av antalet platser som planeras har ett stort antal nyanställningar ägt rum under de senaste sex månaderna. Det har varit enkelt att rekrytera med många sökande till de utlysta tjänsterna. Svårigheterna framåt är dels att det går åt mycket tid för att alla som anställs ska genomgå Kriminalvårdens grundutbildning, dels att det saknas erfarenhet bland de nyanställda och att det därför behöver avsättas resurser för handledning. Några i personalen framhöll i samtal med JO:s medarbetare att det blir jobbigt för de intagna med så många nyanställda som ännu inte har tillräcklig erfarenhet och kunskap.

Intagna berättade i samtal med JO:s medarbetare att nästan alla i personalen är bra. Varje intagen har två kontaktpersoner som de genomgående var nöjda med och det beskrevs att kontaktpersonerna lyssnar och försöker hjälpa till. Några intagna hade varit i andra kriminalvårdsanstalter och gjorde jämförelser. En intagen uppgav att anstalten Luleå är den bästa anstalten han har varit i och en annan intagen beskrev upplevelsen av att det är första gången han känner sig sedd inom kriminalvården. De intagna ansåg dock att de påverkas av att det har anställts många nya på kort tid. Det fanns en förståelse för att det krävdes en inlärningsperiod men flera tyckte att några nyanställda har för lite kunskaper om vad som gäller. Det finns också anställda, särskilt några av de nyanställda, som ansågs ha en överlägsen attityd och ett dåligt bemötande, det hade till exempel förekommit att intagna fick nedlåtande tillmälen eller kommentarer om sitt utseende.

Trygghet och säkerhet

Intagna uppgav i samtal med JO:s medarbetare att de känner sig trygga i anstalten, både med personalen och övriga intagna. De beskrev att personalen ofta är närvarande och att det särskilt i verksamhetshuset är mycket personal, ibland fler än intagna, eftersom många nya introduceras och går bredvid den erfarna personalen. Efter middagen, vid 16-tiden, får intagna välja om de vill gå till bollhallen, stanna i verksamhetshuset eller gå upp på avdelningen. Det kan då vara ett par intagna som går till avdelningen och som vistas där utan att någon personal är närvarande. Det finns kamerabevakning och intagna uppgav att de kan larma på om det är något samt att personal kommer dit med viss regelbundenhet. De beskrev också att de som väljer att gå till bollhallen efter middagen får vara där utan personal och att de kan vara så många som åtta intagna som är där. Intagna uppgav att de kände sig trygga men uttryckte även viss förvåning i samtalen med JO:s medarbetare över att de tilläts vara där utan personal.

En situation som beskrevs av intagna i samtal med JO:s medarbetare var att kvinnlig personal närvarade när intagna byter om innan och efter de har varit i byggverkstaden. De blir också visiterade efter att de har varit i verkstaden av manlig personal men även då är kvinnlig personal närvarande. Intagna uppgav att de har tagit upp frågan på ett möte med anstaltsledningen och frågat om de inte kan sätta upp en vägg att byta om bakom, men ingen förändring har skett.

I samtal som JO:s medarbetare hade med personal bekräftades bilden av att intagna kan vara utan personal i bollhallen eller kortare stunder på avdelningen. En i personalen beskrev arbetssättet som klientnära och med god kännedom om den lilla gruppen intagna. Vid inspektionstillfället hade t.ex. ingen ny intagen kommit på över en månad och det bedömdes vara en stabil grupp. En annan i personalen, som hade arbetat en kortare tid i anstalten, beskrev hur intagna ofta testar gränser och att det kan bli verbalt otrevligt. Samma person uppgav att det kan kännas osäkert om det t.ex. inte är så många i personalen i verksamhetshuset när flera av de intagna är där. En i personalen nämnde som exempel att det ibland känns olustigt att åka hissen ensam tillsammans med flera intagna.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav anstaltsledningen att utgångspunkten är att personal ska vara med de intagna hela tiden men att de kan lämnas ensamma kortare stunder. Arbetssättet ska vara att komma nära de intagna och att förebygga konflikter. På fråga från JO:s medarbetare svarade ledningen att intagna kan vara ensamma i bollhallen men att personal då regelbundet ronderar mellan verksamhetshuset och bollhallen. Det sker i vart fall var 15 minut. Det finns också kamerabevakning i bollhallen. Det görs kontinuerliga risk- och säkerhetsbedömningar utifrån vilken grupp av intagna som är i anstalten vid varje tillfälle. Anstalten har få incidenter, den senaste var i september 2022 i verksamhetshuset. Personalen ska ha höga förväntningar på de intagna och på att de sköter sig. Risken med ett sådant arbetssätt kan, enligt anstaltens ledning, vara att personalen blir lite godtrogen och så händer det en incident.

Med anledning av vad som framkommit om att kvinnlig personal deltar vid visitationer uppgav företrädare för ledningen vid den *avslutande genomgången* att visitationerna är nödvändiga och att anstalten måste säkerställa att intagna inte tar med sig något från byggverksamheten, det är en säkerhetsfråga. Samtidigt bekräftade ledningen att det ligger något i det som de intagna har fört fram och ledningen har övervägt att ställa in en skärmvägg som de intagna kan byta om bakom. Det finns även en kamera i taket, vilket också kan vara olyckligt ur integritetssynpunkt när intagna byter om i lokalen.

Möjligheter till besök och kontakter med anhöriga

Intagna vid anstalten Luleå har som regel sina anhöriga i andra delar av Sverige. De intagna kände till att besöksrummen i viss utsträckning har använts som celler för intagna i häktet och uppgav i samtal med JO:s medarbetare att det är långt och svårt för anhöriga att resa till anstalten för besök. Ett par intagna hade

varit på permissioner till hemmet och beskrev att rutinen på anstalten är att vid den första permissionen åker personal, i första hand en kontaktperson, med hem. Anstalten tillhandahåller tre telefoner som de tolv intagna delar på. Flera intagna hade framfört önskemål om ytterligare telefoner eller möjlighet att använda t.ex. Skype för att ha kontakt med anhöriga som bor långt från anstalten.

Intagnas möjlighet till sysselsättning

I samtal med intagna framkom att samtliga deltog i sysselsättning. Ett flertal deltog eller hade deltagit i en tre månader lång utbildning inom bygg. Flera studerade på gymnasienivå eller hade kommande studier inlagda i sina verkställighetsplaner. Det finns en lärare på plats i anstalten som är behörig i svenska och engelska och övriga ämnen studeras på distans. En intagen beskrev att det är svårt att få hjälp med studierna, särskilt i matematik. En annan intagen som inte hade behov av att komplettera sina studier uppgav att han fått möjlighet till sysselsättning i köket, vilket han var nöjd med. Han upplevde att han har mindre kontakt med personalen och att han riskerar att bli bortglömd. De har t.ex. missat att fråga om han vill delta när anstalten får besök av organisationer från civilsamhället. I samtalen framkom också att flera intagna hade deltagit i programverksamhet. De var genomgående nöjda med den och ansåg att programledarna varit bra. En intagen beskrev att de fått möjlighet till bra diskussioner om bemötande och om hur man kan tänka i nya banor.

I samtal med personal framkom att anstalten erbjuder behandlingsprogrammen OTO för generell kriminalitetsproblematik, PULS för behandling av våld och aggressivitet samt PRISM för behandling av missbruk.¹ Enligt personalen deltar nästan alla intagna i programverksamheten och det finns alltid plats för en intagen i programmen som har bedömts ha behov av att delta. Om någon ska börja i PULS, som genomförs i grupp, kan det bli lite väntetid tills en ny grupp startar. Det arbetar två programledare i anstalten, vilket krävs för att genomföra grupprogram, annars hade det räckt med en programledare på en grupp om tolv intagna. Programledare och annan personal uppgav genomgående att de har gott om tid för de intagna. Enligt personalen får en intagen som kommer till anstalten börja med att arbeta med tvätt och städ men eftersom nästan alla intagna har behov av att studera så läggs det in i verkställighetsplanen och påbörjas ganska omgående. Om en intagen inte har behov av att studera kan det vara svårt att hitta lämplig sysselsättning men anstalten har hittat lösningar i de fallen.

¹ Förkortningar för One to One, Problemlösning, Umgänge, Livsmål och Självkontroll samt Programme for Reducing Individual Substance Misuse.

Intagnas delaktighet under verkställigheten

I samtal med intagna kom det fram att de fick information om rättigheter och rutiner när de kom till anstalten samt att de får information löpande, framförallt från sin kontaktperson eller en kriminalvårdsinspektör. Det fanns en god kännedom hos intagna om innehållet i verksamhetsplanerna och de uppgav också att de har deltagit i kollegium och att det har fungerat väl. En gång i veckan har anstalten ett möte där bl.a. en kriminalvårdsinspektör deltar och där intagna har möjlighet att framföra önskemål och synpunkter, vilket de intagna tyckte fungerar bra.

Det framkom i samtal med personal att intagna har en god kännedom om sin verkställighetsplan och att arbetet med kollegium fungerar väl. Personal som brukar delta vid veckomötena berättade att intagna lämnar synpunkter på verksamheten och att anstalten har gjort justeringar när det har varit möjligt. Exempel som fördes fram var att tiderna för rökning har justerats samt att sortimentet i förmånskiosken har ändrats.

Anstaltens förmånssystem

Anstalten i Luleå är den enda anstalten i Sverige som använder ett förmånssystem som omfattar alla intagna. Systemet kan i korthet beskrivas på följande sätt. De intagnas beteende bedöms löpande av personalen inom områdena boendemiljö, bemötande och dagliga rutiner. Inom varje område finns särskilt angivna moment, t.ex. inom boendemiljö där man bedömer bl.a. momenten om sängen är bäddad eller kläderna är invikta i hyllan. Varje moment som bedöms som godkänt ger den intagne en pollett. Det finns också ett område som gäller verkställigheten och där görs en samlad bedömning av omständigheter som den intagnes aktiva deltagande i program och verkställighetsplanering. De olika områdena viktas olika så att t.ex. ett gott bemötande mot andra intagna och personal kan ge ett högre antal polletter än om den intagne städar och har en god boendemiljö.

En gång i veckan har den intagne ett enskilt samtal, s.k. ”pollettmöte”, vanligtvis med en kriminalvårdsinspektör eller programhandläggare. På mötet går alla områden och moment igenom och bedöms utifrån hur det har fungerat den gångna veckan. Bedömningen utmynnar i ett antal polletter som den intagne får. Polletterna kan användas till att handla varor i förmånskiosken. Det maximala antalet polletter som kan ges är 28 per vecka. Om den intagne får 14 polletter eller mer så är den intagne på förmånsnivå. En intagen som är på förmånsnivå erbjuds vissa förmåner. Han kan t.ex. få extra inredning till sin cell och tillgång till tv-spel. Intagna som befinner sig på förmånsnivå kan också erbjudas permissioner i större omfattning än vad som normalt gäller i anstalt (se 10 kap. 3 och 6 a §§ Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [2011:1] om fängelse, FARK Fängelse).

I de samtal som JO:s medarbetare hade med intagna framgick att de får information om förmånssystemet och att de förstår hur det fungerar. Det var

också i huvudsak tydligt för de intagna vad som förväntades av dem och vad de skulle göra för att klara av ett visst moment i bedömningen. I stort sett samtliga intagna uppgav att de var på förmånsnivå. Den kritik som framfördes mot förmånssystemet var framförallt att viss personal, framförallt bland de mer nyanställda, inte gav tillräcklig och direkt muntlig återkoppling på händelser under veckan. Intagna upplevde att den personalen i stället skrev ett dåligt omdöme som den intagne inte fick kännedom om förrän på pollettmötet. Personalen var bättre på att ge positiv återkoppling löpande medan negativ återkoppling kunde komma som en överraskning i efterhand. Några intagna beskrev att systemet är orättvist eftersom det används olika gentemot olika intagna. En intagen uttryckte att det ställdes högre krav på honom just för att personalen anser att han har förmåga att sköta sig och att han har kritiserat systemet. Flera intagna ansåg att det inte upplevs som att de får belöningar utan att det snarare skulle kännas som en bestraffning om de skulle få ett lågt antal polletter eller om de inte skulle uppnå förmånsnivå.

Personal uppgav i samtal att tanken är att intagna ska få omedelbar återkoppling på beteenden, såväl positiv som negativ. Därutöver ska personalen anteckna både vad som hänt och en bedömning av det inträffade. Personalen uttryckte att de vill stärka de intagna, höja dem och ge positiv förstärkning. Det skrivs få misskötsamheter i anstalten. Det finns en osäkerhet om vad som kommer att hända med arbetssättet när anstalten byggs ut och en farhåga att man ska gå miste om något som fungerar väl och som har bra effekt på unga intagna. Intagna görs delaktiga i förmånssystemet på olika sätt och kan t.ex. påverka vad de ska göra på förmånspensionerna. Veckan innan inspektionen var en grupp intagna och bowlade, vilket de hade varit med och bestämt. De får veta att en permission ska ske men inte när de ska åka iväg. Ett syfte med permissionerna är att uppmuntra nya intressen och livsstil.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav företrädare för ledningen att förmånssystemet i huvudsak fungerar väl och att det leder till färre rapporter om misskötsamhet. Svårigheten är att det bygger på att de intagna ska få direkt återkoppling på beteenden. På senare tid har det skett många nyanställningar och det kan vara svårt att få in ny personal i arbetssättet. Ledningen bekräftade att det finns en risk att den intagne inte får återkoppling om ett negativt beteende som uppmärksammats under veckan förrän vid pollettmötet, och då inte känner igen sig i beskrivningen. Det är inte meningen att en intagen som inte får så många polletter eller som inte uppnår förmånsnivå ska uppfatta det som en bestraffning. Tanken är att det ska vara ett verktyg för att arbeta med att förändra beteenden. Det finns naturligtvis alltid en risk att det uppfattas som en bestraffning.

Intagnas tillgång till hälso- och sjukvård

Anstalten och häktet har gemensam hälso- och sjukvård för intagna. Vid tidpunkten för inspektionen var en sjuksköterska anställd på heltid. Vidare arbetade en läkare sex timmar per vecka och en psykiatriker två timmar

varannan vecka. Anstalten och häktet har även tillgång till en terapihund som de intagna kan anmäla intresse att träffa.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav intagna att de kan skriva en s.k. systerlapp om de önskar träffa sjuksköterskan. Det framkom att intagna inte har möjlighet att lägga lappen i ett kuvert, utan lappen viks ihop och lämnas till personalen som vidarebefordrar den till sjuksköterskan.

Sjuksköterskan berättade i samtal med JO:s medarbetare att hon gör en notering på lappen som returneras till de intagna via kriminalvårdarnas försorg samt att kuvert inte används.

Vid den *avslutande genomgången* frågade JO:s medarbetare hur ledningen ser på att intagnas hälsoproblem kan röjas eftersom systerlapparna inte läggs i kuvert. Ledningen uppgav då att kuvert kommer att tillhandahållas och att den rutinen ska införas omgående.

Inspektionen avslutades.

Justeras 2023-02-10

Gunilla Bergerén

Uttalanden av JO Katarina Pålsson

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Intagnas delaktighet under verkställigheten

Allmänna intryck

En förutsättning för att en intagen ska kunna hävda sina rättigheter är att han eller hon känner till dem och en intagen ska därför, i anslutning till att denne tas in i anstalten, informeras om sina rättigheter och skyldigheter. Det är också en förutsättning för att en intagen ska kunna vara delaktig i verkställigheten att han eller hon har kännedom om såväl anstaltens lokala rutiner som innehållet i sin verkställighetsplan. Det är därför mycket positivt att de intagna i Luleå samstämmigt uppger att de får information såväl vid inskrivningen som löpande under verkställigheten samt att de känner till innehållet i sin verkställighetsplan. Det är också positivt att anstalten har en bemanning som ger förutsättningar för att varje intagen kan ha flera kontaktpersoner som är involverade i den enskilda verkställigheten. Mitt intryck utifrån det som framkom vid inspektionen är att anstaltens verksamhet med kontaktskapande, studier och annan sysselsättning samt behandlingsprogram är ändamålsenlig och att verksamheten med unga intagna fungerar väl.

Anstaltens förmånssystem

Vid anstalten blir intagna också delaktiga i verkställigheten genom det förmånssystem som omfattar samtliga intagna. Enligt JO:s expert i psykologi Knut Sturidsson, som deltog vid inspektionen, finns det vissa risker med ett förmånssystem av den typ som används i anstalten. Avgörande för att systemet ska fungera är att all personal fullt ut förstår hur det fungerar och därmed tillämpar det korrekt t.ex. vad gäller vikten av direkt återkoppling på beteenden. Det krävs därutöver att personalen har tillräcklig utbildning och kunskaper för att kunna förmedla till de intagna att systemet har en normalnivå och att en intagen kan komma upp på förmånsnivå som en belöning för önskvärt beteende. Normalnivån eller uteblivna belöningar är inte en bestraffning. Knut Sturidsson bedömer emellertid att det finns en risk att intagna uppfattar det så och att systemet därmed riskerar att inte bidra till önskade beteendeförändringar.

Jag noterar att FARK Fängelse innehåller vissa föreskrifter om förmånssystemet men att det tycks ha utvecklats vidare i anstalten. Det är inte möjligt för mig att ta ställning till innehållet eller effekterna av anstaltens förmånssystem. Jag fäster dock stort avseende vid resonemanget från JO:s expert i psykologi. För egen del vill jag särskilt understryka att om ett förmånssystem ska användas inom Kriminalvården måste det vara förutsägbart och behandla intagna likvärdigt och rättssäkert. Det är vidare naturligtvis angeläget att personalen då har tillräcklig utbildning och kunskap.

Trygghet och säkerhet

Det är naturligtvis positivt att de intagna uppger att de känner sig trygga i anstalten såväl med personalen som med medintagna. Jag är emellertid förvånad över att intagna, enligt samstämmiga uppgifter från intagna och personal, regelbundet vistas utan personal på avdelningen och i bollhallen. Jag är tveksam till detta och vill framhålla att intagnas trygghet och säkerhet i anstalten är av största vikt. Det är enligt min mening heller inte tillräckligt att ersätta närvaro av personal med en möjlighet för de intagna att larma på eller med kamerabevakning.

Besök

Vid inspektionen kom det fram att möjligheterna för intagna att ta emot besök i anstalten var begränsade på grund av att häktet placerar intagna i ett och ibland bägge besöksrummen. Det är inte godtagbart att beläggningssituationen i häktet leder till begränsningar för intagna i anstalten i detta avseende. Eftersom det för många anhöriga är långt att resa till anstalten är det särskilt viktigt att tillgången till besöksrum för anstalten inte är beroende av häktet, vars beläggning kan förändras från en dag till en annan. Jag förutsätter därför att anstalten ser över möjligheterna för intagna att ta emot besök oberoende av beläggningssituationen i häktet.

Avslutande synpunkter

Inom ramen för mitt Opcat-mandat har jag under hösten 2022 inspekterat anstalten Täby som har särskilda ungdomsplatser (se JO:s protokoll dnr O 16-2022) och mina medarbetare har nu på mitt uppdrag inspekterat anstalten Luleå som är Sveriges enda ungdomsanstalt. Inspektionerna har genomförts som en del av det särskilda temat frihetsberövade barn och unga med ett särskilt fokus på deras delaktighet under frihetsberövandet.

Mitt intryck av ungdomsverksamheten vid anstalten i Täby var mycket positivt och det samlade intryck som mina medarbetare har förmedlat till mig av verksamheten vid anstalten Luleå är att den fungerar mycket väl.

Enligt uppgifter som framkommit vid inspektionen kommer ungdomsanstalten Luleå att avvecklas i närtid, vilket jag förstår beror huvudsakligen på den rådande beläggningssituationen inom Kriminalvården. Som jag framhållit här och i mina uttalanden efter inspektionen i Täby bedriver båda verksamhetsställena välfungerande verksamheter med ett arbetssätt som är anpassat för att ta emot unga intagna. Dessutom kan jag konstatera att utvecklingen tycks gå i en riktning med fler unga frihetsberövade inom Kriminalvården.

Det framstår under alla förhållanden som angeläget att myndigheten tar tillvara de kunskaper och erfarenheter som finns på anstalterna när det gäller arbetet med de unga intagna.

Datum: 2023 -02-13

Katarina Pålsson